

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

เครื่องปั้นดินเผา เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดหนึ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องใช้ไม่สลายในชีวิตประจำวัน บรรจุน้ำและสิ่งของ ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ มากมาย เช่น หม้อน้ำ แจกัน ถ้วยชาม อิฐ เป็นต้น ฉะนั้นมนุษย์จึงได้มีการประดิษฐ์คิดค้นและปรับปรุงเทคโนโลยีต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และหากชุมชนได้มีการผลิตอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ก็จะมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นทั้งในด้านคุณภาพและรูปแบบจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นศิลปวัตถุที่สามารถบ่งบอกถึงพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรม รวมถึงเทคโนโลยีของชนแต่ละเชื้อชาติของชนพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างดี (อุทัย ดวงบาล, 2551)

ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาถูกพัฒนาไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางจากเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน ด้วยคุณสมบัติของเครื่องปั้นดินเผาที่มีความพิเศษเฉพาะด้าน กระแสสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต วัฒนธรรม เทคโนโลยีเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่ กลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากพยายามค้นหาแนวทางปรับตัวและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งทางด้านรูปแบบ คุณภาพ และต้นทุนให้สอดคล้องกับสถานะต่าง ๆ ให้รู้เท่าทันกระแสความต้องการของสังคมได้ สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตและจำหน่ายได้ดี เกิดการลอกเลียนแบบผลิตภัณฑ์ซึ่งกัน ผลมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในมิติต่าง ๆ และแบบองค์รวม ส่งผลให้มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ความหลากหลายของร่องรอยทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นไม่เด่นชัด อันจะทำให้วิถีชีวิตของชุมชนผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้รับผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศักยภาพการผลิต การสร้างสรรค์ผลงานความรู้ ภูมิปัญญาของชาติกำลังจะเลือนหายไป รูปแบบเครื่องปั้นดินเผา เป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้เห็นความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม ภาชนะดินเผาของสังคมต่าง ๆ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยนั้น และภาชนะดินเผาของสังคมหนึ่ง ในแต่ละสมัยแบ่งให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม และระดับสติปัญญาของกลุ่มคนสมัยใหม่กับกลุ่มคนดั้งเดิม อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา เทคโนโลยีการผลิต เศรษฐกิจการค้า ความหมาย และค่านิยมของสังคมที่มีต่อรูปแบบหน้าที่ใช้งานภาชนะดินเผาวิถีชีวิตประจำวันพื้นฐาน ชีตความสามารถ ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องพัฒนาการของสังคมยุคต่าง ๆ

และสามารถใช้เป็นตัวบ่งชี้วัฒนธรรม (cultural marker) ได้เป็นอย่างดี คุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม

งานเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่มีคุณค่ามีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น สำหรับภาคเหนือจะมีเอกลักษณ์ในการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผามากหลายรูปแบบ และในจังหวัดเชียงใหม่ก็มีหลายชุมชนที่มีการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านเช่นกลุ่มชุมชนเหมืองกุง กลุ่มชุมชนบ้านน้ำตัน กลุ่มชุมชนบ้านหม้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละชุมชนจากข้อมูลแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ประเทศไทยได้ปรากฏแหล่งเตาเผาตั้งกระจายอยู่มากมายหลายแห่ง รวมทั้งได้มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากมายหลายชนิด ทั้งที่ผลิตจากแหล่งเตาเผาในประเทศและที่ผลิตจากแหล่งเตาในต่างประเทศ ซึ่งได้ถูกนำมาเพื่อใช้สอยและจำหน่ายให้กับกลุ่มชนบางกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาได้ถูกผลิตและตกแต่งด้วยเทคนิคและลวดลายที่แตกต่างกันออกไปตามความสามารถของผู้ปั้นในแต่ละท้องถิ่น หรือตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน ซึ่งบางแห่งอาจมีแหล่งดินที่อุดมสมบูรณ์ เอื้ออำนวยต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ จากการที่ชุมชนบางแห่งมีพื้นที่ติดต่อกันหรือมีการค้าร่วมกัน จึงทำให้อิทธิพลต่าง ๆ สามารถส่งผ่านไปอีกชุมชนหนึ่งอย่างง่ายดาย ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปะและเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน ต่อมา จึงมีพัฒนาการของตนเองที่แตกต่างออกไป ชุมชนบางแห่งมีพัฒนาการทางการผลิตที่เป็นของตนเอง โดยมีได้รับอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งในระยะแรกจะผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชุมชนของตนเองก่อน ต่อมาจึงสามารถพัฒนาจนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีการส่งไปจำหน่ายเป็นสินค้าออกให้แก่ชุมชนใกล้เคียง (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ, 2554)

เตาแบบล้านนา (Lān Nā Kiln) เป็นเทคนิควิทยาการที่พบแพร่กระจายตามแหล่งผลิตเครื่องถ้วยสมัยโบราณหลายแห่งในภาคเหนือของประเทศไทย ทั้งที่แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาเวียงกาหลง แหล่งเตาวังเหนือ แหล่งเตาอินทิลเมืองแกน แหล่งเตาเชลียง/ศรีสัชชนาลัย/สวรรคโลก แหล่งเตาเมื่อน่านบ้านเตาไหแช่เลียง และแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว เฉพาะในแหล่งเตาเมืองเชลียงเดิมที่ต่อมาก็คือ เมืองศรีสัชชนาลัยเริ่มใช้เตาดินก่อแบบล้านนา ซึ่งในยุคนี้ได้มีวิวัฒนาการในการเผาเคลือบต่าง ๆ แล้วทำให้มีรูปแบบชิ้นงานที่หลากหลาย และมีช่างปั้นเกิดขึ้น ในแหล่งเครื่องเคลือบโบราณจังหวัดเชียงใหม่มีหลายแหล่งด้วยกันคือแหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาอินทิลเมืองแกน ซึ่งอยู่ในยุคเดียวกัน จะมีความคล้ายคลึงกันในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในแหล่งเตาสันกำแพงนั้นยังมีการสืบทอดภูมิปัญญากันมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนในแหล่งเตาอินทิลนั้นไม่ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาเท่าใดนัก จึงทำให้มีการขาดหายไปของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกชุมชนอินทิลนั้นมีความน่าสนใจในการที่จะเข้าไปช่วยในการฟื้นฟูงานทางด้านกระบวนการผลิตงานเซรามิกส์ เพราะในชุมชนไม่มีถ่ายทอดภูมิ ซึ่งส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านรวมถึงเทคนิควิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีสืบต่อกันมาอาจสูญหายไป เนื่องจากผู้คนชุมชนอินทิล

ในปัจจุบัน ไม่มีแนวคิดในการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาหรือสืบทอดกระบวนการผลิตหรือภูมิปัญญา มาแต่อย่างใด

จากสภาพดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นจะศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์เดิมในแหล่งเตาอินทขิล เมืองแกนสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาทางด้านกรรมวิธีการผลิต และกระบวนการ ออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิก โดยเน้นทำตามเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนอินทขิล มาใช้ในการสร้าง อัตลักษณ์ในชุมชน เพื่อที่สามารถสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนและสามารถนำเทคโนโลยีที่ได้จาก การศึกษามาใช้ในการถ่ายทอดให้คนชุมชน เพื่อให้สามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่าง เต็มประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถฟื้นฟูงานเครื่องปั้นดินเผาให้คงอยู่ในชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ และเพื่อสร้างองค์ความรู้ตามอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการให้ความรู้ แก่คนในชุมชนและเยาวชนในชุมชน ให้ได้เรียนรู้กระบวนการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา เพื่อให้เกิด ความตระหนักและเห็นแสดงคุณค่าหัตถกรรมมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบริบทและข้อมูลพื้นฐานสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เซรามิก ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
- 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์เซรามิกต้นแบบตามอัตลักษณ์ดั้งเดิมเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และ ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูการผลิตเซรามิก ชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
- 3) ศึกษากระบวนการผลิตเซรามิก ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยที่เน้นการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมีทั้งการสำรวจและพัฒนา ผลิตภัณฑ์

1.3.1 ขอบเขตเนื้อหา

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
- 2) ศึกษากระบวนการผลิตเซรามิกดั้งเดิมชุมชนอินทขิลตามภูมิปัญญา ท้องถิ่น
- 3) การออกแบบผลิตภัณฑ์
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชุมชน

1.3.2 ขอบเขตประชากร

- 1) ประชากรคือประชากรที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการในชุมชน อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ จำนวน 20 คนและผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรนักศึกษาที่มีส่วนร่วมในการออกแบบและ พัฒนาผลิตภัณฑ์ 20 คน

2) กลุ่มตัวอย่างคือ ประชากรในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตง เลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) คือ เลือกศึกษาที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการคือ

(1) กลุ่มประชากรที่สนใจโครงการในชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ จำนวน 20 คน

(2) กลุ่มเยาวชนชุมชนอินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ จำนวน 20 คน

1.3.3 ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่อำเภอแม่แตง จ.เชียงใหม่

1.4 กรอบแนวความคิด การวิจัย

